

Nacistički period u baltičkim zemljama

Michael Zimmermann

Dvojak karakter progona | Mobilne jedinice za ubijanje | Letonija | Estonija | Aušvic-Birkenau

➤ U baltičkim zemljama ubijanje Roma počelo je odmah nakon nemačke invazije 1941. godine. Pripadnici SS-a i nemački vojnici ubijali su sve Rome koji su im se našli na putu. Kasnije, kada su mobilne snage SS-a transformisane u stacionarne jedinice i pripojene policijskim jedinicama, nastavile su da podržavaju civilne okupacione vlasti. U Estoniji je samo 5-10 odsto Roma koji su tamo živeli pre rata preživelo nemačku okupaciju.

UVOD

Nemački napad na Sovjetski Savez i baltičke zemlje u leto 1941. godine od samog početka je imao karakter osvajačkog i istrebljivačkog rasističkog rata. Za ovaj zadatak formirane su četiri mobilne grupe za specijalne operacije („Einsatzgruppen“) SS-a („Schutzstaffel“, odbrambene snage). Zajedno sa ostalim SS jedinicama, nemačkom vojskom i civilnim okupacionim snagama, ubijali su Rome koji su im se našli na putu, ali ih nisu tako revnosno proganjali kao Jevreje i komuniste. Ipak, kada su „Einsatzgruppen“ transformisane u lokalne stacionarne jedinice Bezbednosne policije („Sicherheitspolizei“) i pripojene nemačkoj Policiji reda („Ordnungspolizei“), kao u baltičkim zemljama, nastavili su sa sistematskim ubijanjem Roma. Od 1941. do 1943. godine u Letoniji je masakrirana najverovatnije polovina od 3.800 Roma.

OKUPIRANA TERITORIJA SOVJETSKOG SAVEZA U JESEN 1942.

Il. 1 (prema Kenrick / Puxon 1995, p. 88 i Zimmermann 1999, p. 141)

1 RAJHSKOMESARIJAT OSTLAND

RAJH
VARŠAVA

2 RAJHSKOMESARIJAT UKRAJINA

GENERALNI
PROTEKTORAT
ROVNO

U Estoniji je od 750-850 Roma ubijeno više od 90 odsto. U slučaju Letonije potrebna su dublja istraživanja, ali istoričari procenjuju da je većina populacije Roma koji su tamo živeli ubijena. Uz to, početkom 1944. godine 2.000-3.000 Roma iz Belorusije i Litvanije deportovano je u Aušvic-Birkenau.

DVOJAK KARAKTER PROGONA

Nacional-socijalistički progon Roma zasnovan je na uverenju da je osnova ponašanja socijalnih grupa u biološkim parametrima i genetičkim faktorima. Uz svo dužno poštovanje prema Romima, ovaj rasistički pristup imao je

dve karakteristike: primarni cilj progona „Cigana“ u Nemačkoj bili su „Cigani mešane krvi“ („Zigeunermischlinge“), koji su, prema rasnoj higijeni teoretičara Roberta Ritera, „rezultat devijacija njihovih autentičnih bioloških osobenosti“. Cilj domaće politike nije bila mala grupa lutajućih Roma, koji su se isključivo međusobno venčavali i bili klasifikovani kao „rasno čisti“.

Ipak, na teritorijama pod nemačkom okupacijom, nakon 1939. godine prevladala je potpuno suprotna politika: lutajući Romi bili su na meti više od nastanjenih Roma.

Ovaj dvojaki karakter progona „Cigana“ zasniva se na različitim gledištima na neprijateljstvo prema „drugim Ciganima“. Unutar Rajha bilo je ispravno verovati da je tradi-

SLIKA „NEPRIJATELJA”

Aktivnost „Einsatzgruppena” i ostalih SS jedinica zasnivala se na hijerarški artikulisanjoj slici neprijatelja. Na vrhu hijerarhijske lestvice bili su Jevreji i komunisti i neistinita slika o njima je poprimila oblik „jevrejsko-boljševičke svetske zavere”. U toj ideološkoj piramidi „Cigani” su imali niže, ali ne i beznačajno mesto. Oni su bili okarakterisani kao „rasno inferorni”, u značenju „asocijalni”, kao što su i „partizani”, „špijuni” i „agenti” imaginarnog „jevrejskog svetskog neprijatelja”. „Einsatzgruppeni” koji su ih smatrali petokolonašima u službi jevrejskog boljševizma, posebno su napadali nomadske Rome kad god bi jedinice za ubijanje naišle na njih. Oni su okarakterisani samo kao pomagači „svetskog neprijatelja”, njihova likvidacija nije bila među prioritetima.

II. 4

Die im Lande umherirrenden Zigeuner bilden eine Gefahr in doppelter Hinsicht:

- 1.) als Überträger von ansteckenden Krankheiten, insbesondere von Fleckfieber,
- 2.) als unzuverlässige Elemente, die sich weder den Vorschriften der deutschen Behörden beugen, noch gewillt sind, eine nutzbringende Arbeit zu verrichten.

Es besteht begründeter Verdacht, dass sie durch Nachrichtenübermittlungen im feindlichen Sinne der deutschen Sache schaden. Ich bestimme daher, dass sie in der Behandlung den Juden gleichgestellt werden.

II. 5

Pismo Hinriha Lohsea iz decembra 1941. godine. U obrazloženju rasno motivisanih ubistava Roma u Libau, Lohse je zabeležio da „Cigani pošto lutaju po zemlji” prenose infektivne bolesti i uz to su i „neodgovorni element koji niti poštuje naredbe nemačke vlasti, niti želi da radi nešto korisno”. On je, zatim, tvrdio da je postojala osnovana sumnja da su oni ugrožavali nemački cilj odavanjem informacija. „Cigane” je Lohse na ovaj način označio kao špijune, asocijalne i kao pretnju po zdravlje ljudi, i kao takve pogodne za istrebljenje: „Izjavljujem da se prema njima treba ponašati kao i prema Jevrejima.”

(iz Zimmermann 1999, p. 143) (detalj)

egzekucijama koje su „Einsatzgruppen” izvršavale. „Einsatzgruppen” su ubijale Rome koji su im pali šaka, ali ih nisu tako proganjale kao što su pro-

ganjale Jevreje i komuniste. Međutim, kada su mobilne „Einsatzgruppen” transformisane u stacionarne jedinice Bezbednosne policije, i mogle da se

oslanjaju na civilne okupacijske vlasti, kao što je to bilo u baltičkom regionu, one su nastavile sa sistematskim ubijanjem Roma. [II. 4, 5]

LETONIJA

Dok još uvek nema dovoljno informacija o ubijanju Roma u Litvaniji, tačno se zna da se u Letoniji sa sistematskim ubijanjem Roma započelo 4. decembra 1941. godine streljanjem oko stotinu Roma iz grada Libau. Počionici su bili pripadnici divizije nemačke Policije reda u tom gradu. Ovo ubijanje bilo je povod za inicijativu Georga Jedickea, komandanta Policije reda u „Ostlandu” koja se odnosila i na baltičke zemlje i Belorusiju. On je podstakao državnog guvernera „Ostlanda” Hinricha Lohsea da napiše pismo u kojem ukazuje na to da se slaže sa ubistvom Cigana u Libau. U tom pismu, Lohse navodi da Cigane ... koji lutaju zemljom ... treba tretirati na isti način kao i Jevreje.” [II. 5]

U pismu Lohsea od 4. decembra 1941. godine nije definisan način na koji se osoba može klasifikovati kao Ciganin, niti da li se izraz „Cigani koji lutaju zemljom” takođe odnosi i na nastanjenje Rome. Nemačka Bezbednosna policija u Letoniji tumačila je ovu izjavu državnog guvernera u smislu da „naseljeni Cigani koji imaju redovan posao i koji ne predstavljaju opasnost za društvo u političkom i krivičnom smislu” treba da budu izuzeti od hapšenja i streljanja. S druge strane, njihove kolege u Policiji reda koji su hapsili Rome i predavali ih Bezbednosnoj policiji smatrali su da se izraz „Cigani koji lutaju zemljom” odnosi na sve Cigane. Zbog toga su, u Letoniji, baltičkoj zemlji s najbrojnijom romskom populacijom, i nomadski i naseljeni Romi prvih meseci 1942. godine predati Bezbednosnoj policiji na streljanje.

Činjenica da Bezbednosnoj policiji i Policiji reda nije bila dovoljno jasna definicija koje žrtve treba ubijati navela je Karla Friedrich Knechta, komandanta Policije reda za Letoniju, da je pojasni u martu i ponovo u aprilu 1942. godine. Prema ovom pojašnjenju, odlučeno je, nakog razgovora s komandantom Bezbednosne policije u Letoniji, da će se u buduće „jedino lutajući Cigani” hapsiti i predavati Bezbednosnoj policiji. Tokom 1942. i 1943. godine u celoj Letoniji Romi su stradali kao žrtve ove nejasne definicije u kojoj nije povučena jasna granica između „lutajućih” i naseljenih Cigana zbog čega je u narednim mesecima policija imala određene ruke pri odabiru žrtava. Procenjuje se da je polovina od oko 3.800 Roma u Letoniji ubijena. Onim Romima u Letoniji koji nisu bili ubijeni naređeno je da napuste mesto stanovanja.

ESTONIJA

Prva streljanja Roma u Estoniji dogodila su se odmah nakon nemačke invazije u junu 1941. godine, na inicijativu Estonije. U odsustvu koherentne „anticiganske” politike, različita naređenja koja su izdavali Glavna bezbednosna kancelarije rajha i „Wehrmacht” u vezi s tretmanom Cigana na okupiranim istočnim teritorijama, dovela su do njihove dezorijentacije, što je najverovatnije uticalo na to da većina estonskih Roma

preživi prve mesece 1943. godine. Do kraja 1941. i početkom 1942. godine estonska kriminalistička policija, pod nemačkom komandom, počela je da traga za Romima. Neki od njih su deportovani u koncentracioni logor blizu Talina. Do leta 1942. godine svi Romi u Estoniji su poslani na prisilni rad. Prvo masovno streljanje koje je odnelo više od trećine estonske romske populacije izvršeno je u oktobru 1942. godine.

Tokom januara i februara 1943. godine preživelim Romima oduzeta je imovina i odvedeni su u koncentracioni logor u Talinu. Preostali estonski

Romi ubijeni su početkom oktobra 1943. godine. Nekoliko nedelja ranije, sovjetska vojska je započela ofanzivu protiv „Wehrmachta” u severnoj Rusiji. Dok su se sovjetske trupe približavale Estoniji, koja je bila pod nemačkom okupacijom, Bezbednosna policija je pobila Rome zatvorene u koncentracionom logoru u Talinu, koji su dovedeni na prisilni rad zbog rasističke iluzije da će ovi estonski Romi biti „petokolonaši” Crvene armije. Od 750-850 Roma koji su živeli pre početka rata u Estoniji, samo je oko 5 do 10 odsto preživelo nemačku okupaciju.

AUŠVIC-BIRKENAU

Početkom leta 1942. godine, kada je nemačko Ministarstvo za okupirane istočne teritorije počelo da primenjuje politiku prema „Ciganima”, Bezbednosna policija je već uveliko započela s hapšenjima i masovnim streljanjima. Diskusija o predloženom pojašnjenju „Tretman Cigana u okupiranim is-

tačnim teritorijama”, nastavljena je u Ministarstvu za istok do početka 1943. godine. Tada je bilo predloženo da se svi Cigani bez razlike skupe i odvedu u specijalne logore i naselja. Heinrich Himmler, lider SS-a, odbio je predlog Ministarstva za istok. On je smatrao da naseljene „Cigane” treba tretirati na isti način kao i ostalo stanovništvo, a da na sve „lutajuće Cigane” treba da se odnose iste odredbe kao i za Jevreje. Dok su 1942. godine svi oni koji su se

nazivali „lutajućim Ciganima” streljani, sada, 1943. godine predloženo je da se oni odvedu u koncentracione logore. Ovo je, drugim rečima, bila instrukcija da se nomadski Romi istočne Evrope koncentrišu u Aušvicu-Birkenauu gde je SS osnovao specijalni deo za „Cigane” početkom 1943. godine. Godine 1944. u Aušvic iz Brest-Litovskog, koji je pripadao Belorusiji pod nemačkom okupacijom i Litvanije, deportovano je 2.000-3.000 Roma.

ZAKLJUČAK

Broj litvanskih, letonskih i estonskih Roma ubijenih u baltičkim državama i u Aušvicu – Birkenauu teško

se može tačno izračunati. U Letoniji mobilna „Einsatzgrupp” A i stacionirane policijske jedinice ubili su oko polovine od 3.800 Roma. U Estoniji je od 750-850 Roma otprilike

ubijeno između 90 i 95 odsto. U slučaju Letonije potrebna su dublja istraživanja, ali istoričari procenjuju da je velika većina Roma koji su tamo živeli ubijena.

Bibliografija

Hancock, Ian (2002) *We are the Romani people. Ame sam e Rromane džene.* Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Kenrick, Donald / Puxon, Grattan (1995)** *Gypsies under the Swastika.* Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Weiss-Wendt, Anton (2003)** *Extermination of the Gypsies in Estonia during World War II - Popular Images and Official Policies.* In: *Holocaust and Genocide Studies, Vol. 17, pp. 31-61* | **Zimmermann, Michael (1999)** *The Soviet Union and the Baltic States 1941-44: the massacre of the Gypsies.* In: *Kenrick, Donald (ed.) In the shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2.* Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 131-148 | **Zimmermann, Michael (2001)** *The Wehrmacht and the National Socialist Persecution of the Gypsies.* In: *Romani Studies 5, Vol. 11, No. 2, pp. 111-135*